गाउँ शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन प्रक्रिया

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय शैक्षिक योजना तथा
व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) द्वितीय
वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि
तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता

पदममणि पौड्याल

क्याम्पस क्रमाङ्क. : ३५-०६६/०६८

त्रि.वि. दर्ता नं. : ५-१-२-८७-९९

परीक्षा क्रमाङ्क : २०४०१६९/०६७

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

सुरुङ्गा, झापा

२०७३

त्रि.वि.बाट सम्बन्धन प्राप्त
कनकाई बहुमुखी क्याम्पस
☎ ०२३-५५०१५३
कनकाई नगरपालिका, सुरुङ्गा (झापा)
Fax : ०२३-५५०८५३
स्था. : २०४७
Email : kanakai.campus47@gmail.com

च.नं.
प.सं.
मिति :..........................

सिफारिश पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) द्वितीय वर्षका शोधार्थी पदममणि पौडेलले मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा **गाउँ शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन प्रक्रिया** शीर्षकमा तयार पारेको शोधपत्र प्रति म सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रलाई अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिश गर्दछु ।

मिति : २२ डिसेम्बर २०१६

(गोपीकृष्ण भट्टराई)
शोध निर्देशक

त्रि.वि.बाट सम्बन्धन प्राप्त

कनकाई बहुमुखी क्याम्पस

कनकाई नगरपालिका, सुरुङ्गा (झापा)
स्थापना: २०४७

☎ ०२३-५५०१५३
Fax : ०२३-५५०८५३
Email : kanakai.campus47@gmail.com

च.नं.
प.सं.

मिति :..........................

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग, स्नातकोत्तर तह (एम. एड.) द्वितीय वर्षका शोधार्थी पदममणि पौडेलले **गाउँ शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन प्रक्रिया** शीर्षकमा तयार पारेको शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. उप-प्रा. आशा शर्मा सिवाकोटी

विभागीय प्रमुख ....

२. गोपीकृष्ण भट्टराई

शोध निर्देशक ....

३. उप-प्रा. गणेश प्रसाद खनाल

बाह्य परीक्षक ....

मिति : १० जनवरी २०१७

कृतज्ञता

प्रस्तुत अध्ययन प्रतिवेदन तयार पार्ने क्रममा प्रस्तावना कार्यदेखि शोधकार्य पूरा गर्नको लागि महत्वपूर्ण निर्देशन, सल्लाह सुझाव, हौसला एवं मार्गनिर्देशन गर्नुहुने मेरा आदरणीय गुरु तथा शोध निर्देशक श्री गोपीकृष्ण भट्टराईप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । सल्लाह सुझाव दिई अनुसन्धान कार्यमा सहयोग गर्नुहुने श्रद्धेय गुरु विभागीय प्रमुख श्री आशा शर्मा शिवाकोटीप्रति आभारी छु । स्थलगत अध्ययनको क्रममा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण गाउँ विकास समितिका अध्यक्षज्यूहरु, विद्यालयका विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षज्यूरू, शिक्षक अभिभावक सङ्घका अध्यक्षज्यूहरु, प्रधानाध्यापकज्यूहरु, शिक्षकवर्ग तथा अभिभावकवर्ग प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । मलाई यस उच्च शिक्षा अध्ययनसम्म तन, मन र धनले अवसर सिर्जना गरिदिनुहुने मेरा पूज्य आमा बुबाप्रति म सधैं ऋणी छु ।

अन्त्यमा, शोधपत्रको सुसाङ्ख्य टङ्कण कार्यमा सहयोग गर्ने खनाल कम्युनिकेशन विर्तामोडकी सञ्चालिका श्री शकुन्तला खनाल तथा प्रस्तावना लेखनदेखि शोधकार्य सम्पन्न गर्दासम्म शोधको प्राविधिक एवम् भाषिक पक्षमा सहयोग पु¥याउनुहुने शनिश्चरे उच्च माध्यमिक विद्यालय, झापाका शिक्षक श्री चेतामणि खनालप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

पदममणि पौड्याल

शोधसार

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर तह शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि ***गाउँ शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन प्रक्रिया*** *शीर्षकमा यो शोध पत्र तयार गरिएको छ । यसो मुख्य उद्देश्य गाउँ शिक्षा योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनको अवस्था पत्ता लगाई यसमा प्रभाव पार्ने तत्व र देखिएका समस्या समाधानका उपायहरु खोजि गर्नु रहेको छ ।*

इलाम जिल्लाको दानावारी स्रोतकेन्द्र अन्तर्गत पर्ने चिसापानी, महमाई र दानावारी गाउँ विकास समितिहरुलाई छनौट गरी त्यसैभित्र अध्ययनको परिसीमा निर्धारण गरिएको छ । गुणात्मक विधि उपयोग गरी अन्तर्वार्ता, प्रश्नावली, लक्षित समूह छफफल, अभिलेख अध्ययन जस्ता प्राथमिक साधनबाट प्राथमिक तथ्याङ्क र विद्यालयहरु तथा स्रोतकेन्द्रका अभिलेखहरु, शोधपत्रहरू, पुस्तक लेखरचनाहरू आदिका माध्यमबाट द्वितीयक तथ्याङ्कको संकलन गरिएको छ । गा.वि.स. अध्यक्ष, वि.व्य.स. अध्यक्ष, शिक्षक अभिभावक सङ्घ अध्यक्ष, प्र.अ., शिक्षक र अभिभावकहरूलाई प्रश्नावली भराइएको छ । सङ्कलन गरिएका तथ्याङ्कहरूलाई उद्देश्यका आधारमा वर्गीकरण गरी विभिन्न गुणात्मक ढंगले व्याख्या विश्लेषण गरी शोधकार्य पूरा गरिएको छ ।

व्याख्या विश्लेषणबाट प्राप्त भएको नतिजाबाट गाउँ शिक्षा योजनाको निर्माण भएको तर कार्यान्वयनमा भने समस्या रहेको र आंशिक रुपमा मात्र कार्यान्वयन भएको पाइएको छ । जनचेतनाको अभावको कारण सुसूचित हुनु पर्ने कुराहरुप्रति सचेत नभएका सरोकारवालाहरुलाई यस सम्बन्धमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरेर सहभागी गराउन पर्नेमा त्यसो हुन नसकेको तथा सम्बन्धित गाउँ विकास समिति, गाउँ शिक्षा समिति, सरोकारवालाहरुमा इच्छाशक्ति तत्परता एवं जागरुकताको अभावका कारण निर्मित योजना निष्प्रभावी बन्न पुगेको पाइयो । निर्मित योजनामा कार्यक्रम तथा बजेट निर्धारण उपयुक्त हुननसकेको, समुदाय परिचालन हुन नसकेको तथा सरोकारवालाहरुलाई कार्यक्रमको बारेमा बोध हुन नसकी समीक्षाको अभावमा पृष्ठपोषण लिई अघि बढ्न नसकेको पाइयो । स्थानीय निकायमा जनप्रतिनिधि नभएकाले उपयुक्त नेतृत्वको अभावमा समन्वयात्मक ढंगले कार्य

सम्पादन गर्न निकै गाह्रो महशुस भएको भेटियो । निर्मित योजना अनुगमन र पृष्ठपोषणको अभाव देखियो ।

सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुलाई योजना निर्माणको क्रममा सहभागी गराउनु पर्ने, योजनाको कार्यान्वयन सँगसँगै अनुगमन गर्नु पर्ने, प्राप्त उपलब्धि र समस्याहरुको अभिलेख राख्ने र समीक्षा गर्ने प्रबन्ध मिलाउनु पर्ने सुझावहरु समेत शोधमा दिइएको छ ।

विषय सूची

परिच्छेद एक

परिचय **१-१५**

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १
१.२ समस्याको कथन १२
१.३ अध्ययनको औचित्य १३
१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरु १३
१.५ अनुसन्धान प्रश्नहरु १४
१.६ अध्ययनको परिसीमा १४

परिच्छेद दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका **१६-२२**

२.१ सम्बधिन्त साहित्यको पुनारावलोकन १६
२.२ सैद्धान्तिक खाका १८
२.३ पुनरावलोकनको उपादेयता २१

परिच्छेद तीन

अध्ययन विधि **२३-२६**

३.१ अनुसन्धान ढाँचा २३
३.२ जनसङ्ख्या र नमुना छनोट २३
३.२.१ जनसङ्ख्या २३
३.२.२ नमुना २३
३.२.३ नमुनाको आकार २४
३.३ अनुसन्धानका साधनहरु २४
३.३.१ अन्तरवार्ता २४
३.३.२ प्रश्नावली २४
३.३.३ लक्षित समूह छलफल २५

३.३.४	अभिलेख अध्ययन	२५
३.४	तथ्याङ्कको स्रोत	२५
३.४.१	प्राथमिक स्रोत	२५
३.४.२	द्वितीयक स्रोत	२५
३.५	तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	२५
३.६	तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया	२६
	परिच्छेद चार	
	नतिजाको विश्लेषण	**२७-४६**
४.१	गाउँ शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था	२७
४.१.१	गाउँ शिक्षा योजना निर्माणको अवस्था	२७
४.१.२	गाउँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको अवस्था	३०
४.१.३	गाउँ शिक्षायोजनाका उपलब्धिहरु	३०
४.२	गाउँ शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा प्रभाव पार्ने तत्वहरु	३१
४.२.१	साधन र स्रोतको उपलब्धता	३१
४.२.२	सरोकारवालाहरुको सचेतता र अभिमुखीकरण	३१
४.२.३	समन्वय र सहकार्यको वातावरण	३२
४.२.४	मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषणको व्यवस्था	३२
४.२.५	सरोकारवालाहरुको सहभागिता	३२
४.२.६	सम्बद्ध निकायको सहयोग	३२
४.३	गाउँ शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा देखा परेका समस्याहरु	३३
४.४	समस्या समाधानका उपायहरु	३८
४.४.१	योजना निर्माण अगावै अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्ने	३९
४.४.२	प्रचारप्रसार र छलफलमा व्यापकता	३९
४.४.३	समिति तथा उपसमितिको व्यवस्था	३९
४.४.४	तालिमको प्रवन्ध	३९
४.४.५	समन्वय र सहकार्यमा जोड दिनु पर्ने	४०

४.४.६	स्थानीय स्रोत साधनको पहिचान र परिचालन	४०
४.४.७	कार्ययोजनाको व्यवहारिक कार्यान्वयन हुनु पर्ने	४०
४.४.८	पारितोसिकको प्रवन्ध हुनु पर्ने	४०
४.४.९	निरन्तर मूल्याङ्कन हुनु पर्ने	४०
४.४.१०	यथार्थताको धरातल बिर्सन नहुने	४१
४.४.११	आवश्यकता अनुसार माथिल्लो निकायको सहयोग लिने	४१
४.४.१२	प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्ने	४१
४.५	प्राप्ति	४२
	परिच्छेद पाँच	
	निष्कर्ष र सुझाव	**४७-५०**
५.१	निष्कर्ष	४७
५.२	सुझाव	४७
५.२.१	नीतिगत तह	४७
५.२.२	अभ्यास तह	४९
५.२.३	अनुसन्धान तह	५०

सन्दर्भग्रन्थ सूची

अनुसूचीहरू